

مرکز اطلاعات مدرسه علمی ایران
تهیه در آرزو

به نام خدا

واژه‌نامه ریشه‌شناسانه گویش خنجی

۱۳۸۲ / ۱۶ / ۱۰

توسط

بهنام نورائی

پایان نامه

ارائه شده به معاونت تحصیلات تکمیلی به عنوان بخشی از
فعالیت‌های تحصیلی لازم برای اخذ درجه کارشناسی ارشد

در رشته

فرهنگ و زبانهای باستانی ایران

از

دانشگاه شیراز

شیراز، ایران

ارزیابی و تصویب شده توسط کمیته پایان نامه با درجه: عالی

امضاء اعضای کمیته پایان نامه

دکتر محمودرضا دستغیب بهشتی، استادیار فرهنگ

و زبانهای باستانی ایران (رئیس کمیته)

دکتر گلنار قلعه‌خانی، استادیار فرهنگ و زبانهای

باستانی ایران

دکتر جلال رحیمیان، استادیار زبانشناسی و زبان

انگلیسی

بهمن ماه ۱۳۸۱

۴۷۲۶۳

سپاسگزاری

سعی نابرده در این راه به جایی نرسی   مزد اگر می‌طلبی طاعت استاد ببر

کنون که کار این پژوهش به فرجام رسیده، برمن است راهنمایی‌های خردمندانه
استاد گرامی آقای دکتر دستغیب بهشتی و مشورتهای صمیمانه استاد ارجمندم خانم دکتر
قلعه‌خانی را چه هنگام تدوین این پژوهش چه در دوران دانشجویی، سپاس گویم. الطاف و
مساعده‌های استاد بزرگوار آقای دکتر رحیمیان نیز بایسته تقدیر و ستایش است.
همچنین محبت‌های دوستان عزیزم آقایان جواد نبی‌زاده مقدم، عبدالله شهریاری و
امراالله خلوتی که یادداشتهای خود را در اختیار اینجانب گذاشتند درخور قدردانی است.
علاوه بر اینها صبر و حوصله سرکار خانم افراسیابی که کار پر زحمت و ظریف
حروفچینی و صفحه‌آرایی این پایان‌نامه را بر عهده داشتند سزاوار ستایش است.

تقدیم به:

همه کسانی که به من آموختند

و در این راه

یار همراهم

و پشتیبانم

بوده‌اند.

چکیده

واژه‌نامه ریشه‌شناسانه گویش خنجی

توسط

بهنام نورائی

پژوهش کنونی که به ریشه‌شناسی گویش خنجی - یکی از گویشهای لارستانی - می‌پردازد، نخستین تحقیق علمی ریشه‌شناسانه در زمینه گویشهای لارستانی است. واژگان بررسی شده به فارسی امروز نرسیده یا اگر معدودی از آنها در فارسی نو دیده می‌شوند با دگرگونی‌های معنایی، آوایی، و یا هر دو همراهند. نگارنده در پی آن است با ریشه‌شناسی واژگان ضمن زنده‌کردن و ثبت آنها - که در حال فراموشی و خاموشی‌اند - هر چند اندک بر ثروت واژگانی زبان فارسی بیافزاید و با اثبات اینکه گویش گفته شده ادامه منطقی زبانهای دوره باستان و میانه است، اندوخته‌ای گردآورد که دیگر پژوهشگران بتوانند با کمک آن نقاط تاریک و ناآشنای تاریخی، مردم‌شناسی، آیینی و ... گویشگاه را روشن نماید.

این تحقیق در گام نخست بر علم ریشه‌شناسی، زبانشناسی، آواشناسی و اندوخته زبانی فارسی باستان، اوستائی و پهلوی نگارنده و در دومین گام بر پیشینه تاریخی، فرهنگی و جغرافیایی ناحیه، استوار بوده و از پنج فصل تشکیل شده است. فصل نخست: پیشینه تاریخی و

فرهنگی خنج، فصل دوم: واجشناسی گویش. فصل سوم: واہ نامہ گویش. فصل چہارم نتیجہ

گیری و فصل پنچ واژہ نامہ بسامدی فارسی نو و گویش .

در پایان نیز مطالبی پیرامون فرهنگ و آداب و رسوم شہر خنج، اصطلاحات و ضرب

المثل‌های خنجی بعنوان پیوست اضافہ شدہ است.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	..... سپاسگزاری
د	..... چکیده
و	..... فهرست مطالب
م	..... نشانه‌های آوانویسی
س	..... نشانه‌های دیگر
۱	..... پاره نخست : مقدمه
۲	..... ۱-۱-۱ پیش درآمد
۳	..... ۲-۱-۱ جغرافیایی خنج
۴	..... ۳-۱-۱ خنج در گذرگاه تاریخ
۴	..... ۱-۳-۱-۱ بررسی تحولات نام "خنج"
۵	..... ۲-۳-۱-۱ خنج پیش از اسلام
۶	..... ۳-۳-۱-۱ خنج در دوره اسلامی
۸	..... ۴-۱-۱ آثار تاریخی
۸	..... ۱-۴-۱-۱ مزار کاکافخرالدین احمد
۸	..... ۲-۴-۱-۱ بقعه شیخ حاجی محمد خنجی و مسجد جامع
۹	..... ۳-۴-۱-۱ مقبره و مناره شیخ دانیال
۱۱	..... ۴-۴-۱-۱ سایر آثار تاریخی
۱۱	..... ۵-۱-۱ رجال علمی خنج
	..... ۱-۵-۱-۱ الحکیم ابوالفضائل ابو عبدالله افضل الدین
۱۱	..... محمد بن نام‌آور بن عبدالمک خنجی
	..... ۲-۵-۱-۱ قاضی زین‌الدین علی بن روزبهان محمد
۱۲	..... خنجی
	..... ۳-۵-۱-۱ مولانا مجد الدین اسمعیل بن علی بن
۱۳	..... روزبهان خنجی

	۴-۵-۱- القاضی امین الدین ابوالخیر فضل الله بن
۱۳	..... روزبهان بن فضل الله خنجی
۱۴	..... ۵-۵-۱- سایر علمای خنجی
۱۵	..... ۶-۱- گویش خنجی
۱۷	..... ۷-۱- پژوهشهای پیشین
۲۱	..... ۸-۱- هدف پژوهش
۲۲	..... ۹-۱- روش پژوهش
۲۵	..... پی نوشت‌های فصل نخست
۲۶	..... فصل دوم : واج شناسی
۲۷	..... ۱-۲ مقدمه
۲۸	..... ۲-۲- واج شناسی
۲۹	..... ۱-۲-۲- همخوانها
۲۹	..... ۱-۱-۲-۲- انسدادی‌ها
	..... ۱-۱-۲-۲- /p/ : همخوان انسدادی،
۲۹	..... دولبی، بی واک
	..... ۱-۱-۲-۲- /b/ : همخوان انسدادی،
۳۰	..... دولبی، واکدار
	..... ۱-۱-۲-۲- /t/ : همخوان انسدادی،
۳۱	..... بی واک، دندانی-لثوی
	..... ۱-۱-۲-۲- /d/ : همخوان انسدادی،
۳۱	..... واکدار، دندانی-لثوی
	..... ۱-۱-۲-۲- /k/ : همخوان انسدادی،
۳۲	..... بی واک، نرمکامی
	..... ۱-۱-۲-۲- /g/ : همخوان انسدادی،
۳۲	..... واکدار، نرمکامی
	..... ۱-۱-۲-۲- /ʒ/ : همخوان انسدادی،
۳۲	..... واکدار، چاکنایی
	..... ۱-۱-۲-۲- /q/ : همخوان انسدادی،
۳۳	..... واکدار، پس نرمکامی
۳۳	..... ۲-۱-۲-۲- سایشی‌ها

۳۴	۱-۲-۱-۲-۲ /f/ همخوان سایشی بی‌واک، لبی-دندانی .....
۳۴	۲-۲-۱-۲-۲ /v/ همخوان سایشی واکدار، لبی-دندانی .....
۳۴	۳-۲-۱-۲-۲ /s/ همخوان سایشی بی‌واک، لثوی .....
۳۵	۴-۲-۱-۲-۲ /š/ همخوان سایشی بی‌واک، لثوی-کامی .....
۳۵	۵-۲-۱-۲-۲ /z/ همخوان سایشی واکدار، دندانی- لثوی .....
۳۶	۶-۲-۱-۲-۲ /ž/ همخوان سایشی واکدار، لثوی-کامی .....
۳۶	۷-۲-۱-۲-۲ /h/ همخوان سایشی بی‌واک، چاکنایی .....
۳۶	۸-۲-۱-۲-۲ /x/ همخوان سایشی بی‌واک، پس نرم‌کامی .....
۳۷	۳-۱-۲-۲ انسدادی- سایشی‌ها .....
۳۷	۱-۳-۱-۲-۲ /ç/ همخوان انسدادی- سایشی، بی‌واک، لثوی- کامی .....
۳۷	۲-۳-۱-۲-۲ /j/ همخوان انسدادی- سایشی، واکدار لثوی- کامی .....
۳۸	۴-۱-۲-۲ خیشومی‌ها .....
۳۸	۱-۴-۱-۲-۲ /m/ همخوان خیشومی، واکدار، دولبی .....
۳۹	۲-۴-۱-۲-۲ /n/ همخوان خیشومی، واکدار، دندانی- لثوی .....
۳۹	۵-۱-۲-۲ کناری‌ها .....

۳۹	۱-۲-۲-۱-۵-۱: همخوان کناری، واکدار، لثوی
۴۰	۱-۲-۲-۱-۵-۲: همخوان کناری، واکدار، لثوی، لرزشی
۴۰	۲-۲-۲- نیم واکه‌ها ۱-۲-۲-۲: کامی (/y/) (میان زبانی)، واکدار، نیم واکه
۴۱	۳-۲-۲- واکه‌ها
۴۱	۱-۳-۲-۲- واکه‌های تک آوا
۴۱	۱-۳-۲-۲-۱-۱-۱: پیشین، گسترده، پایینی، (باز)
۴۲	۲-۲-۱-۳-۲-۲-۱: پیشین، گسترده، میانی، (نیم بسته)
۴۲	۳-۱-۳-۲-۲-۱: پسین، گرد، میانی، (نیم بسته)
۴۳	۴-۱-۳-۲-۲-۱: پسین، گسترده، پایینی، (باز)
۴۳	۵-۱-۳-۲-۲-۱: پسین، گرد، بالایی، (بسته)
۴۴	۶-۱-۳-۲-۲-۱: پیشین، گسترده، بالایی، (بسته)
۴۴	۲-۳-۲-۲- واکه‌های دو آوا (مركب)
۴۴	۱-۲-۳-۲-۲: /ow/
۴۴	۲-۲-۳-۲-۲: /ey/
۴۵	۳-۲-۳-۲-۲: /oy/
۴۶	۳-۲- واج آرایی و ساخت واجی
۴۶	۱-۳-۲- هجای کوتاه CV
۴۷	۲-۳-۲- هجای متوسط CVC
۴۷	۳-۳-۲- هجای بلند CVCC
۴۹	پی نوشت‌های فصل دوم

صفحه	عنوان
۵۲	..... فصل سوم: واژه‌نامه
۱۵۱	..... فصل چهارم: نتیجه‌گیری
۱۵۲	..... ۱-۴- مقدمه
۱۵۳	..... ۲-۴- دگرگونی مربوط به واژه‌ها و همخوانها
۱۶۳	..... ۳-۴- مباحث دستوری گویش خنجی
۱۶۳	..... ۱-۳-۴- جمع بستن واژگان
۱۶۵	..... ۱-۴-۴- اسم در گویش خنجی
۱۶۶	..... ۵-۴- صفت در گویش خنجی
۱۶۶	..... ۶-۴- صرف ضمائر در گویش خنجی
۱۶۶	..... ۱-۶-۴- ضمائر فاعلی
۱۶۷	..... ۲-۶-۴- ضمائر مفعولی
۱۶۷	..... ۳-۶-۴- ضمائر تأکیدی
۱۶۷	..... ۴-۶-۴- ضمائر اشاره
۱۶۸	..... ۶-۶-۴- ضمائر موصولی
۱۶۸	..... ۷-۶-۴- ضمائر مبهم
۱۶۹	..... ۷-۴- صرف فعل در گویش خنجی
۱۶۹	..... ۱-۷-۴- زمان گذشته
۱۶۹	..... ۱-۱-۷-۴- گذشته ساده
۱۶۹	..... ۱-۱-۱-۷-۴- گذشته ساده لازم
۱۷۰	..... ۲-۱-۱-۷-۴- گذشته ساده متعدی
۱۷۰	..... ۲-۱-۷-۴- گذشته استمراری
	..... ۱-۲-۱-۷-۴- گذشته استمراری
۱۷۰	..... فعل لازم
	..... ۲-۲-۱-۷-۴- گذشته استمراری
۱۷۰	..... فعل متعدی
۱۷۰	..... ۳-۱-۷-۴- گذشته نقلی
۱۷۱	..... ۱-۳-۱-۷-۴- گذشته نقلی فعل لازم
۱۷۱	..... ۲-۳-۱-۷-۴- گذشته نقلی فعل متعدی
۱۷۱	..... ۴-۱-۷-۴- گذشته نقلی استمراری

۱۷۱	..... ۱-۴-۱-۷-۴ - گذشته نقلی استمراری فعل لازم
۱۷۲	..... ۲-۴-۱-۷-۴ - گذشته نقلی استمراری فعل متعدی
۱۷۲	..... ۵-۱-۷-۴ - گذشته بعید
۱۷۲	..... ۱-۵-۱-۷-۴ - گذشته بعید فعل لازم
۱۷۲	..... ۲-۵-۱-۷-۴ - گذشته بعید فعل متعدی
۱۷۲	..... ۶-۱-۷-۴ - گذشته ابعد
۱۷۳	..... ۱-۶-۱-۷-۴ - گذشته ابعد فعل لازم
۱۷۳	..... ۲-۶-۱-۷-۴ - گذشته ابعد فعل متعدی
۱۷۳	..... ۷-۱-۷-۴ - گذشته التزامی
۱۷۳	..... ۱-۷-۱-۷-۴ - گذشته التزامی فعل لازم
۱۷۳	..... ۲-۷-۱-۷-۴ - گذشته التزامی فعل بعید
۱۷۴	..... ۲-۷-۴ - حال استمراری
۱۷۴	..... ۱-۲-۷-۴ - زمان حال استمراری بسیط
۱۷۴	..... ۲-۲-۷-۴ - زمان حال استمراری در وجه التزامی
۱۷۴	..... ۳-۷-۴ - حال ساده
۱۷۴	..... ۱-۳-۷-۴ - حال ساده اخباری
۱۷۵	..... ۲-۳-۷-۴ - حال ساده در وجه التزامی
۱۷۵	..... ۴-۷-۴ - آینده
۱۷۵	..... ۵-۷-۴ - فعل امری
۱۷۵	..... ۶-۷-۴ - فعل نهی (امر نهی)
۱۷۶	..... فصل پنجم: واژه نامه بسامدی
۲۱۴	..... پیوست
۲۹۷	..... کتابنامه
	..... عنوان و چکیده به زبان انگلیسی

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۴۷	جدول ۱-۲: واژه‌های تک آوا (ساده) در گویش خنجی .....
۴۸	جدول ۲-۲: همخوانهای گویش خنجی .....

نشانه‌های آوانویسی

نشانه آوانویسی

۱- همخوان‌های

فارسی

/p/	۱- مانند صدای (پ) در واژه فارسی (پاس)
/b/	۲- مانند صدای (ب) در واژه فارسی (بال)
/t/	۳- مانند صدای (ت) در واژه فارسی (تار)
/d/	۴- مانند صدای (د) در واژه فارسی (دام)
/k/	۵- مانند صدای (ک) در واژه فارسی (کاخ)
/g/	۶- مانند صدای (گ) در واژه فارسی (گام)
/ʔ/	۷- مانند صدای (ء) در واژه فارسی (اسب)
/q/	۸- مانند صدای (ق) در واژه فارسی (قبر)
/f/	۹- مانند صدای (ف) در واژه فارسی (فال)
/v/	۱۰- مانند صدای (و) در واژه فارسی (وام)
/s/	۱۱- مانند صدای (س) در واژه فارسی (سیر)
/š/	۱۲- مانند صدای (ش) در واژه فارسی (شال)
/z/	۱۳- مانند صدای (ز) در واژه فارسی (زال)
/ž/	۱۴- مانند صدای (ژ) در واژه فارسی (ژاله)
/h/	۱۵- مانند صدای (ه) در واژه فارسی (هوش)
	۱۶- مانند صدای (ح) در واژه عربی (حسن)
/x/	۱۷- مانند صدای (خ) در واژه فارسی (خاک)
/č/	۱۸- مانند صدای (چ) در واژه فارسی (چرم)
/j/	۱۹- مانند صدای (ج) در واژه فارسی (جنگ)
/m/	۲۰- مانند صدای (م) در واژه فارسی (مال)
/n/	۲۱- مانند صدای (ن) در واژه فارسی (ناز)
/l/	۲۲- مانند صدای (ل) در واژه فارسی (لار)
/r/	۲۳- مانند صدای (ر) در واژه فارسی (ران)

۲- واکه‌ها

فارسی

/a/	۱- مانند صدای (آ) در واژه (پَر)
/e/	۲- مانند صدای (ای) در واژه (پَر)
/o/	۳- مانند صدای (او) در واژه (سُر)
/ā/ یا /â/	۴- مانند صدای (آ) در واژه (مار)
/u/	۵- مانند صدای (او) در واژه (مور)
/i/	۶- مانند صدای (ای) در واژه (پیر)
/ow/	۷- مانند صدای (ow) در واژه (دو)
/ey/	۸- مانند صدای (ey) در واژه (دی)
/oy/	۹- مانند صدای (oy) در واژه (روی)

نشانه آوانویسی

۳- نیم واکه‌ها

فارسی

/y/	۱- مانند صدای (ی) در واژه فارسی (یار)
-----	---------------------------------------

نشانه‌های دیگر

معنی	نشانه یا کوتاه شده
نگاه کنید به ...	←
گرفته شده از ...	→
تبدیل می‌شود به ...	⇒
ریشه فعلی واژه	√
آنچه بین // آمده، واج است	//
آنچه [ ] بین آمده، آوانویسی است	[ ]
واژه فرضی و براساس گمان نگارنده است	*
صفت	Adj
قید	Adv
اسم	N.
حرف نفی	Neg. Par.
حرف اضافه	Prep.
ضمیر	Pron.
اسم خاص	Pron. N.
فعل	Vb.
پیشوند فعلی	Vb. Pref.